

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВИДІВ ТА КУЛЬТИВАРІВ РОДУ ФОРЗИЦІЯ (FORSYTHIA VAHL.) У ЗЕЛЕНОМУ БУДІВНИЦТВІ В ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

На основі аналізу сучасного використання видів та культиварів роду форзиція (Forsythia Vahl.) оцінено перспективність їх ширшого застосування в зеленому будівництві у Правобережному Лісостепу України. Виявлено найперспективніші види та культивари форзицій.

Збільшення кількості таксонів культивованої дендрофлори України шляхом залучення нових перспективних деревних та кущових рослин є актуальним завданням. До таких рослин належать представники роду форзиція (*Forsythia Vahl.*).

Рід форзиція входить до складу родини *Oleaceae* Lindl. Рід названо на честь У. Форсайта (1737–1804), який був директором ботанічного саду в м. Кенсингтон (Велика Британія).

Більшість видів роду форзиція культивують з другої половини ХІХ ст. За рубежем в культурі вони користуються великою популярністю. Про це свідчить, наприклад, те, що квітка форзиції є емблемою м. Бруклін (Велика Британія), а також м. Сеул (Південна Корея). У Кореї вона символізує єдність нації. Популярні форзиції й у Чехії. Так, вислів "Злата Прага" пов'язаний саме з їхнім цвітінням.

У Правобережному Лісостепу України через відсутність відомостей щодо біології форзицій в умовах інтродукції їх впровадження в культуру відбувається дуже повільно.

Предметом наших досліджень були рослини інтродукованих видів та окремі культивари роду форзиція, що зростають у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гри-

шка НАН України (НБС ім. М.М. Гришка), у насадженнях Києва та інших міст Правобережного Лісостепу України.

Мета роботи — відібрати найдекоративніші та найстійкіші в умовах регіону види та культивари форзицій для ширшого використання їх у зеленому будівництві. Для досягнення цієї мети ми застосували метод маршрутного обстеження насаджень. Обстеження проводили впродовж вегетаційного періоду у 2003–2008 рр. Види та культивари форзицій визначали за [3, 4, 6, 9] та гербарними матеріалами НБС ім. М.М. Гришка. Зимостійкість видів форзицій оцінювали за 5-бальною шкалою обмерзання М.К. Вехова [1].

Серед цінних ознак форзицій слід відзначити раннє і тривале цвітіння ще до появи листків, легкість у розмноженні, стійкість до дії несприятливих чинників зовнішнього середовища (шкідників, хвороб, загазованості повітря тощо).

До роду *Forsythia* належать шість видів: ф. Джиральда (*F. giraldiana* Lingelsh.), ф. яйцеподібна (*F. ovata* Nakai), ф. поникла (*F. suspensa* (Thunb.) Vahl.), ф. європейська (*F. europaea* Deg. et Bald.), ф. середня (*F. intermedia* Zab.), ф. найзеленіша (*F. viridissima* Lindl.) [3, 4, 6, 9]. Усі вони, за Л.І. Рубцовим (1977), належать до групи кущів субтропічного типу (фізіономічний тип форзиції європейської) [8]. Із згаданих видів лише

форзиція європейська природно зростає у Південно-Східній Європі (Албанія, безпосередньо в південній частині узбережжя Адріатичного моря), решта видів походять з Південно-Східної Азії (Китай, Корея) [3, 4, 6].

Усі форзиції є дуже близькими за морфологічними ознаками та біологічними особливостями, а також за характером використання в зеленому будівництві. Серед деревних видів, що культивуються у Правобережному Лісостепу, форзиції зацвітають одними з перших. Для них характерні оригінальні яскраво-жовті квітки. Між собою види та культивари роду форзиція відрізняються за строками цвітіння; розміром, формою, кольором листків та квіток; а також за габітусом куща. В нашому регіоні форзиції цвітуть рясно та практично щорічно, починаючи із середини квітня, впродовж 2–3 тижнів. Восени листя форзицій набуває декоративного забарвлення: від жовтого (*F. intermedia*, *F. europaea*) до пурпурово-червоного (*F. suspensa* 'Descipiens').

Незважаючи на те, що всі шість видів форзицій інтродуковано в Україні, їх використання в озелененні міст Правобережного Лісостепу недостатнє. Так, форзиція яйцеподібна трапляється лише у ботанічних садах (у міському озелененні практично відсутня), ф. середню, ф. найзеленішу, ф. Джиральда вирощують зрідка в міських насадженнях та приватних садибах. Найпопулярнішими культурами є ф. поникла та ф. європейська. Із майже 50 відомих культиварів форзицій в озелененні Правобережного Лісостепу України використовують не більше 15, однак, практично всі вони заслуговують на значно ширше застосування.

За нашими спостереженнями, у суворі зими однорічні пагони форзицій підмерзають через те, що їхній ріст триває до пізньої осені, і вони не встигають повністю здерев'яніти. Але навесні наступного року форзиції швидко відростають. Зазначимо,

що квіткові бруньки морозами пошкоджуються лише зрідка.

Результати оцінювання зимостійкості форзицій:

форзиція поникла — 3 бали, ф. Джиральда — 3 бали, ф. найзеленіша — 3 бали, ф. середня — 3 бали, ф. європейська — 3 бали, ф. яйцевидна — 4 бали. Отже, останній вид є найзимостійкішим. Так, після суворі зими 2005–2006 рр. в умовах Києва та інших міст Правобережного Лісостепу зацвіла лише ф. яйцеподібна. Решта видів, хоча й не цвіли через значні пошкодження морозами квіткових бруньок та пагонів, але не загинули й зацвіли вже наступної весни.

Зазначимо, що зима 2005–2006 рр. не є типовою для нашого регіону. У квітні 2005 р. під час цвітіння форзицій випав сніг, але це не позначилося на їхній декоративності, пошкоджень не зафіксовано.

Хоча форзиції вважаються посухостійкими рослинами, але нами встановлено, що в посушливі роки вони потерпають від посухи. Зазначимо, що сухість ґрунту та висока температура повітря влітку негативно впливають на ріст й розвиток кущів форзицій. Так, літо 2005 р. було винятково посушливим, а температура повітря піднімалася вище позначки +27 °С. У таких умовах листки форзицій втрачали тургор і без поливу не відновлювали його впродовж кількох днів. Хоча посуха вплинула на декоративність кущів, спричинила затримку росту пагонів та передчасний частковий листопад у рослин окремих культиварів (*F. suspensa* 'Descipiens'), однак рослини не загинули. Після дощів чи поливу листки відновлювали тургор. Отже, в посушливі роки слід контролювати вологість ґрунту, у разі надмірної його сухості кущі форзицій необхідно полити з розрахунку 15–20 л води на кущ (норму поливу коригують залежно від віку рослини та діаметра крони). За потреби полив можна повторити.

Нині форзиції використовують у різних типах декоративних насаджень — у

парках, скверах, вуличних насадженнях; висаджують поблизу адміністративних та господарських будівель, уздовж доріг (за нашими спостереженнями, вони є досить газостійкими).

Використовуючи форзиції в озелененні, слід пам'ятати, що діаметр дорослого куща може сягати 3 м, тому необхідно планувати формування крони. Зазвичай кущі обрізають один раз за кілька років. Видалення старих гілок та розрідження доцільно проводити через чотири роки.

Найефектніше форзиції виглядають у поодиноких посадках, у композиціях з березами, вербами та хвойними рослинами, на тлі яких виділяється золотаво-жовтий колір квіток форзицій [2]. Декоративного ефекту можна також досягти, застосовуючи форзиції в композиціях із золотистими та пурпурнолистими формами інших листяних рослин (барбариси, таволги, фізикарпуси, сливи тощо). Форзиції є невід'ємним компонентом саду безперервного цвітіння та гірських садів. Придатні вони й для створення монокультурних садів, груп та солітерів, озеленення малих архітектурних форм. Окремі культивари, зокрема *F. intermedia* 'Spectabilis', завдяки специфічній формі крони, можна використовувати для декорування підпирних стінок.

Перспективна форзиція і як вигоночна культура, якщо зрізати взимку пагони, поставити їх у воду при кімнатній температурі, то вони зацвітають уже на 10–15-й день. Відбирати для вигонки слід пагони з найбільшою кількістю квіткових бруньок. За нашими спостереженнями та літературними даними [5], краще зрізати пагони під час відлиг у лютому. В цей період стадія природного спокою закінчилася, і рослина готова до початку вегетації. За твердженням Р. Келпшайте, дещо подовжити термін цвітіння відібраних для вигонки пагонів форзицій у січні можна, обробивши їх вітаміном B_1 . За її даними, обробка пагонів цим препаратом позитивно впливає й на розмір

квіток [5]. Це дає змогу використовувати форзиції в зимовий період для композицій.

Нижче наведено ботанічну характеристику найперспективніших видів та культиварів форзицій, які успішно пройшли первинне випробування в ботанічних садах та дендрологічних парках у Правобережному Лісостепу України і, на нашу думку, заслуговують на ширше застосування в зеленому будівництві.

F. giraldiana — кущ до 2 м заввишки. Гілки прямі, інколи пониклі, злегка 4-гранні, в молодому віці жовтувато-коричневі, пізніше коричневі. Листки еліптичні або видовжено-елептичні, завдовжки 6–10 см, завширшки 2,5–5,0 см, на верхівці видовжено-загострені, з клиноподібною основою, з невеликою кількістю зубців або цілокраї, зверху темно-зелені, знизу блідіші. Квітки ясно-жовті, поодинокі, до 2 см у діаметрі, на коротких квітконіжках.

F. intermedia 'Beatrix Farrand' — кущ до 2,5 м заввишки. Пагони спочатку вертикальні, потім дещо дугоподібні. Листки грубоzubчасті. Квітки найчастіше поодинокі, золотаво-жовті, до 5 см у діаметрі.

F. intermedia 'Densiflora' — розлогий кущ до 2,3 м заввишки. Листки яйцеподібно-видовжені до видовжено-ланцетних, 9–13 см завдовжки, в основі цілокраї, далі — зубчасті. Квітки до 4,5 см у діаметрі, світло-жовті, сильно скупчені (по 3–6 шт).

F. intermedia 'Linwood' — кущ до 2,5 м заввишки з розлогою кроною. Пагони пониклі. Квітки численні, яскраво-жовті, діаметром до 3,5 см.

F. intermedia 'Parkdekor' — кущ до 2,5 м заввишки з розлогою кроною. Цвіте рясно і в ранній термін. Квітки до 5,8 см у діаметрі, темно-жовті.

F. intermedia 'Primulina' — пряморослий кущ до 1,8 м заввишки. Гілки бурокоричневі. Квітки яскраво-жовті, поодинокі, найбільше їх на коротких пагонах нижньої частини крони.

F. intermedia 'Spectabilis' — розлогий кущ до 2,5 м заввишки. Пагони прямі або

пониклі, світло-коричневі. Листки дещо вигнуті по краю. Квітки в діаметрі до 3,5 см, золотаво-жовті, з дещо покрученими пелюстками, скупчені по 4–6 шт.

F. intermedia 'Goldzauber' — розлогий кущ до 2 м заввишки з пониклими пагонами. Квітки золотаво-жовті, до 3,5 см у діаметрі.

F. ovata — розлогий кущ до 2 м заввишки. Пагони прямі, пізніше пониклі, в молодому віці сірувато-жовті, пізніше сірі. Листки яйцеподібні або широкояйцеподібні, 5–7 см завдовжки, на верхівці загострені, в основі ширококлиноподібні, інколи майже серцеподібні, восени — з фіолетовим відтінком. Квітки поодинокі, лимонно-жовті, діаметром до 2 см.

F. ovata 'Tetragold' — пряморослий кущ до 2 м заввишки. Квітки інтенсивно-жовті, до 5 см у діаметрі, поодинокі. Листки гостропилчасті, 10–13 см завдовжки, 5–6 см завширшки.

F. suspensa var. *Fortunei* (Lindl.) Rehd. — кущ близько 2,5 м заввишки, з пониклими гілками. Квітки темно-жовті, до 5,5 см у діаметрі, поодинокі або скупчені по 2–6 шт. Більша частина листків — трійчасті, прості листки яйцеподібні або видовженояйцеподібні.

F. suspensa var. *Sieboldii* Zab. — пряморослий кущ до 2 м заввишки, пізніше — з пониклою кроною, з дуже тонкими в молодому віці пагонами. Гілки часто стають сланкими й укорінюються. Листки зазвичай прості, яйцеподібні або широкояйцеподібні. Квітки поодинокі, темно-жовті, діаметром до 2,5 см.

F. suspensa 'Variegata' — кущ до 2 м заввишки, з дещо розлогою кроною та тонкими гілками. Листки золотаво-пістряві. Цвіте не рясно, квітки до 3 см у діаметрі, з відігнутими скрученими пелюстками, лимонно-жовтого кольору.

F. viridissima — пряморослий кущ до 2 (4) м заввишки. Однорічні пагони дещо 4-гранні, оливково-зелені, пізніше жовтокоричневі. Листки темно-зелені, від видов-

жено-еліптичних до ланцетних або вузько-оберненояйцеподібних, 6–15 см завдовжки, 3–4 см завширшки, загострені, з клиноподібною основою, вище середини по краю зазвичай зубчасті. Квітки темно-жовтого кольору, поодинокі або зібрані в пучки по 2–3 шт., на квітконіжках до 1 см завдовжки. На нашу думку, це найдекоративніший вид форзицій.

Решта форзицій, які в Україні не культивують, не поступаються за декоративністю згаданим видами і культиварам. Перед впровадженням цих рослин в озеленення населених пунктів Правобережного Лісостепу України необхідно з'ясувати їхні біологічні особливості в умовах інтродукції.

Із урахуванням широкого спектра можливого використання форзицій в озелененні, їх високої екологічної пластичності та декоративності ми вважаємо види та культивари роду форзиція перспективними для ширшого впровадження у культуру.

1. Вехов Н.К. Методы интродукции и акклиматизации древесных растений // Тр. БИН. — 1957. — Сер. 6, вып. 5. — С. 32–44.

2. Гегельський І.Н. Мистецтво паркового пейзажу. — К.: Знання, 1993. — 272 с.

3. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1986. — 717 с.

4. Деревья и кустарники СССР. — М.: Изд-во АН СССР, 1960. — Т. 5. — 543 с.

5. Келпшайте Р. Выгонка красивоцветущих кустарников // Цветоводство. — 1972. — № 4. — С. 14.

6. Колесников А.И. Декоративная дендрология. — М.: Лесн. пром-сть, 1974. — С. 511–513.

7. Минцова Н. Форзиция в Праге // Цветоводство. — 2000. — № 2. — С. 12.

8. Рубцов Л.И. Деревья и кустарники в ландшафтной архитектуре. — К.: Наук. думка, 1977. — 272 с.

9. Hilliers H. Manual of trees and shrubs. — 3rd ed. — Winchester: Hilliers and sons, 1973. — 576 p.

Рекомендувала до друку
Н.М. Трофименко

Б.В. Гончаренко

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ВИДОВ И КУЛЬТИВАРОВ РОДА ФОРЗИЦИЯ
(*FORSYTHIA VAHL.*) В ЗЕЛЕНОМ
СТРОИТЕЛЬСТВЕ В ПРАВОБЕРЕЖНОЙ
ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

На основе анализа использования видов и культиваров рода форзиция (*Forsythia Vahl.*) оценена перспективность их более широкого использования в зеленом строительстве в Правобережной Лесостепи Украины. Выявлены наиболее перспективные виды и культивары форзиций.

B.V. Goncharenko

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

THE PERSPECTIVES OF THE USAGE
OF FORSYTHIA GENUS SPECIES
AND CULTIVARS IN LANDSCAPE DESIGN
IN RIGHT-BANK OF FOREST-STEPPE
OF UKRAINE

The perspectives of wider usage of *Forsythia* genus species and cultivars in landscape design in Right-Bank Forest-Steppe of Ukraine was studied on the base of analysis of their growing. The most perspective *Forsythia* species and cultivars introduction have been found.